

สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส :
การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์
Samakkhiphet Khamchan: Crafting Aesthetic Sounds – The
Composition of Thai Music for Mahori Ensemble Based on
Poetic Prosody

สุรพงษ์ บ้านไกรทอง*¹
Surapong Bankrithong*¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประพันธ์เพลงไทย “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส” สำหรับวงมโหรี 2) สังเคราะห์บันทึกองค์ความรู้ และโน้ตเพลง “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส” และ 3) เผยแพร่องค์ความรู้และบทเพลงสู่สาธารณชน

ผลการวิจัยพบว่า สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นบทประพันธ์ของนายชิต บุรทัต เนื้อหาเกี่ยวกับโทษของการแตกความสามัคคี ซึ่งปรากฏเนื้อหา 2 รูปแบบ คือ รูปแบบตามต้นฉบับอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ และรูปแบบที่พิมพ์เผยแพร่ใช้เป็นแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นฉบับที่แก้ไขปรับปรุง ผู้วิจัยได้เลือกใช้เนื้อหาจาก รูปแบบของกระทรวงศึกษาธิการ มีการใช้ฉันทลักษณ์ เป็นฉันท 18 รูปแบบ ได้แก่ กมลฉันท, กาพย์ฉันท, จิตรปทาฉันท, ไตรภูกฉันท, ภูษนถประยาตฉันท, มาณวกฉันท, มาลินีฉันท, วสันตดิถีฉันท, วัณฐฉันท, วิชชุมมาลาฉันท, สัททลวิกกีฬิตฉันท, สัทธราฉันท, สาลินีฉันท, สุรางคนางค์ฉันท, อินทรวีเชียรฉันท, อินทรวงศ์ฉันท, อิทิสฉันท, อุปชาติฉันท, อุปฐิตาฉันท และอุเปนทรวีเชียรฉันท กาพย์ 2 รูปแบบ คือ ฉันท และสุรางคนางค์ ทำให้ได้บทเพลงทั้งสิ้น 20 บทเพลง

วิธีการประพันธ์จากฉันทลักษณ์สู่ทำนองเพลง 4 วิธี ได้แก่ การสร้างทำนองจากวิธีการอ่านฉันทลักษณ์โดยใช้การบังคับกระสวนจังหวะ การสร้างทำนองจากครุ

* corresponding author, email: Surapong.ba@bsru.ac.th

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาดนตรีไทย วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

¹ Assistant Prof. Dr., Thai Music, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

ลหุ โดยใช้การบังคับโน้ตสูงต่ำ สั้นยาว การสร้างทำนองจากสัมผัสบังคับ โดยใช้สัมผัสโน้ตดนตรี และการสร้างทำนองจากเนื้อเรื่อง โดยการเลือกใช้นับโศกเสียง ซลท x รม x โดยมีวิธีการใช้นับโศกเสียงทั้งสิ้น 7 รูปแบบ ตามบันโศกเสียงที่ปรากฏในดนตรีไทย ในการเรียบเรียงสำหรับวงมโหรีมีวิธีการตกแต่งทำนองเพื่อสร้างความน่าสนใจให้กับเพลงทั้งสิ้น 9 รูปแบบ ได้แก่ การสร้างจังหวะหน้าทับ การใช้คีตลักษณ์ (Form) การใช้การประสานเสียง การใช้ความเจียบ การใช้การขับร้องหมู่ การสร้างจุดเด่น การสร้างความคาดหวัง การใช้ทำนองซ้ำ การสร้างอัตลักษณ์การร้องเอื้อนสำเนียงแขก

คำสำคัญ : สามัคคีเภทคำฉันท์ / ฉันทลักษณ์ / การสร้างสรรค์/ วงมโหรี

Abstract

This research, titled "Samakkhi Phet Kham Chan San Siang Haeng Atthrot: Composing Thai Music for the Mahori Ensemble from Chanthalak Prosody," aimed to compose a new Thai musical piece for the Mahori ensemble based on the classical poem Samakkhi Phet Kham Chan and to synthesize and disseminate the resulting body of knowledge and musical score.

The study found that Samakkhi Phet Kham Chan, a poem by Nai Chit Burathat concerning the dangers of disunity, exists in two forms; the researcher utilized the revised version published by the Ministry of Education. By adapting the poem's nineteen chan forms, two *kāp* forms, and the prosodic rules of chanthalak, a total of twenty musical compositions were created.

Four principal methods were employed to derive melodies from the prosody: creating melodies through rhythmic enforcement based on the recitation of chanthalak; controlling pitch and duration based on *khru* and *lahu* (long and short syllables); utilizing musical note connections to reflect the poem's obligatory rhyme schemes; and selecting the \$Sol-La-Ti-X-Re-Mi-X\$ scale in seven distinct modes based on the narrative content. For the Mahori ensemble arrangement, nine techniques were used to musically enrich the pieces, including

establishing rhythmic foundations (nā thap), using musical form, employing harmony, incorporating silence, implementing choral singing, creating focal points, building anticipation, utilizing melodic repetition, and developing the unique vocal identity of the Auean Samnian Khaek style.

Keywords: *Samakhiphet Khamchan* / Thai poetic meter / Mahori ensemble

บทนำ

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ประเภทนิยายคำฉันท์ (ใช้ฉันทสลับภาพ) ประพันธ์โดยนายชิต บุรทัต (2435-2485) เมื่อพ.ศ. 2457 ซึ่งใน พ.ศ. 2567 สามัคคีเภทคำฉันท์จะมีอายุ 110 ปี ทั้งนี้ในพ.ศ. 2567 ยังเป็นปีที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือเป็นปีชาตกาลครบ 11 รอบ (132 ปี) ของนายชิต บุรทัต

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นบทประพันธ์ที่มีชื่อเสียงมาก มีการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือเรียน จำนวนมาก เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโทษของการแตกความสามัคคี มีลักษณะเด่นคือมีการใช้ฉันทจำนวน 20 ชนิด ซึ่งการประพันธ์ของนายชิต บุรทัตนั้นมีความพิถีพิถันในเรื่องของการใช้ฉันทลักษณ์ มีการเน้นจังหวะลหุ ครุที่ลงตัว ทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีได้เพียงแต่เนื้อความ แต่ยังมีเสียงจากฉันทลักษณ์ ซึ่งถูกบังคับด้วย คำครุ คำลหุ ทั้งยังสามารถใช้ฉันทลักษณ์ประดิษฐ์ถ้อยคำสื่ออารมณ์ให้รู้สึกถึง “อรรถรส” คือรสแห่งถ้อยคำได้อย่างน่าสนใจ

จากคำกล่าวที่ว่า “ศิลปะย่อมส่องทางแก่กัน” ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่าการนำเอาเสียงจากฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ซึ่งโดดเด่นในเรื่องจังหวะ และความหนักเบา อันมีเอกลักษณ์ของฉันทแต่ละชนิดแตกต่างกัน นำองค์ประกอบทางวรรณศิลป์เหล่านี้มาสร้างสรรค์ ส่องทางในการตีความให้เป็นองค์ประกอบทางดนตรี รวมถึงนำบรรยากาศและอารมณ์ของเนื้อเรื่องเพื่อสร้างสุนทรียะให้บทเพลงเกิดอารมณ์ ความรู้สึก โดยสร้างสรรค์เป็นบทเพลงสำหรับวงมโหรี ซึ่งเป็นวงดนตรีที่มีสีสนของเครื่องดนตรีที่หลากหลาย ทั้งเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี เครื่องเป่า เครื่องประกอบจังหวะ เป็นการใช้อรรถรสของถ้อยคำสู่รสแห่งเสียงดนตรี

ทั้งนี้เนื้อหาในสามัคคีเภทคำฉันท์ ยังเป็นอุปมาสาธกที่มีความร่วมสมัยในสังคมปัจจุบัน ในเรื่องการแตกความสามัคคี ซึ่งในบริบทสังคมไทยปัจจุบันนั้น

ทั้งเหตุการณ์การเมือง เหตุการณ์รายวัน เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา เพศสภาพ เครื่องแบบนักเรียน ทำให้ผู้คนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการแบ่งแยก การแตกสามัคคีของคนในชาติ การเกิดบทเพลง และการนำเสนอบทเพลง “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรณรส” จึงเป็นสุนทรียะ ที่มีได้มีประโยชน์เพียงความงามในทางศิลปะ แต่จะยังประโยชน์ต่อความงามของ สังคมไทยอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประพันธ์เพลงไทย “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรณรส” สำหรับวงมโหรี
2. เพื่อสังเคราะห์บันทึกองค์ความรู้ และโน้ตเพลง “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรณรส”
3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และบทเพลงสู่สาธารณชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

ด้านความรู้

1. ได้องค์ความรู้จากการสังเคราะห์วิธีการประพันธ์เพลงไทยจากฉันทลักษณ์
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้สีสันของวงมโหรีต่อการสร้างจินตภาพของทำนอง และบทประพันธ์
3. ได้โน้ตเพลง และร่องรอยการสร้างสรรค์สู่การต่อยอดพัฒนาบทเพลงไทยเดิมในยุคต่อไป

ด้านการพัฒนา

1. ได้แนวทางการบูรณาการระหว่างวรรณศิลป์ โดยเฉพาะฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์จำนวน 20 รูปแบบ กับสังคีตศิลป์ไทย ซึ่งเป็นแนวทางสู่ศิลปะด้านอื่น ๆ
2. บทเพลงที่สร้างสรรค์ขึ้นจะเป็นบทเพลงที่สามารถนำไปใช้ในงานต่าง ๆ ที่คล้ายกันได้ เช่น งานโฆษณา ภาพยนตร์ละครโทรทัศน์ เป็นแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมต่อไป

3. เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างปรากฏการณ์ทางสังคมเพื่อให้สังคมทบทวนนึกคิดถึงโทษแห่งการแตกความสามัคคี ผ่านงานศิลป์

ด้านอื่น ๆ

1. บทเพลงที่ได้รับการเรียบเรียง สามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการนำไปบูรณาการกับศาสตร์อื่น ๆ และต่อยอดการศึกษาเรื่องต่าง ๆ เช่น หลักศาสนา หลักธรรมอปริหานิยธรรม 7 สัทศาสตร์ในวรรณศิลป์กับงานดนตรี

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำวิจัยเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์ จากเนื้อหาสามัคคีเภทคำฉันท์ ของนายชิต บุรทัต เท่านั้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

วงมโหรี ในงานวิจัยเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์นี้ เป็นวงมโหรีที่พัฒนาขึ้นเป็นผลจากการใช้อรรถรสของฉันทลักษณ์เป็นตัวตั้ง และได้เพิ่มสีสันของเครื่องดนตรี ได้แก่ เครื่องดนตรีกลุ่มเสียงสูง ได้แก่ เครื่องหลับ และเครื่องดนตรีกลุ่มเสียงต่ำ เข้ามาประสมวงเพื่อสร้างสุนทริยรสที่แตกต่างจากการขับกล่อมตามรูปแบบของมโหรีในชนบทดนตรีไทย สามารถเรียกมโหรีในลักษณะนี้ว่า มโหรีนิวตสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดหัวข้อวิจัยและศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สามัคคีเภทคำฉันท์ ฉันทลักษณ์ และการประพันธ์เพลงไทย

2. เก็บข้อมูลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการประพันธ์เพลงและผู้เชี่ยวชาญด้านฉันทลักษณ์

3. วิเคราะห์ฉันทลักษณ์ ถอดกระสวนจังหวะและตีความบทประพันธ์จากประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ สัมผัส ครุหลุ่ จำนวนคำ กระสวนจังหวะในการอ่าน เพื่อวางแผนสร้างสรรค์ทำนอง จากนั้นนำการตีความมาออกแบบโครงสร้างของบทเพลง

4. ประพันธ์บทเพลง สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส โดยมุ่งเน้นการสื่ออารมณ์ตามรสของวรรณกรรมให้ออกมาได้มากที่สุด ปรับปรุงเพิ่มเติมช่วงเสียงของวงมโหรีให้สามารถสื่อรสของคำประพันธ์ได้อย่างดีที่สุด และรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

5. สังเคราะห์ผลงานวิจัย บันทึกองค์ความรู้และโน้ตเพลง

6. สรุปผลการวิจัยและนำบทเพลงมาใช้สำหรับฝึกซ้อมนักดนตรีและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทเพลง และเนื้อหาที่จะนำเสนอ

7. นำเสนอผลการวิจัย และการแสดงสามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส

8. บันทึกเสียง และเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน ทั้งภาควิชาการและการแสดง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อประพันธ์เพลงไทย “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส” สำหรับวงมโหรีโดยใช้ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ สังเคราะห์บันทึกองค์ความรู้ และโน้ตเพลง “สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส” เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และบทเพลงสู่สาธารณชน

สามัคคีเภทคำฉันท์ เป็นบทประพันธ์ของนายชิต บุรทัต เนื้อหาเกี่ยวกับโทษของการแตกความสามัคคี ซึ่งปรากฏเนื้อหา 2 รูปแบบ คือ สำนวนเก่า และสำนวนกลา สำนวนเก่านั้นต้นฉบับอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ และสำนวนกลานั้นพิมพ์เผยแพร่ใช้เป็นแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นฉบับที่แก้ไขปรับปรุง ผู้วิจัยได้เลือกใช้เนื้อหาจาก รูปแบบของกระทรวงศึกษาธิการ มีการใช้ฉันทลักษณ์ เป็นฉันท 18 รูปแบบ ได้แก่ กมลฉันท, จิตรปทาฉันท, โตฎกฉันท, ฤชคประยาตฉันท, มาณวกฉันท, มालินีฉันท, วสันตดิลกฉันท, วังสฤษฏฉันท, วิชขุมมาลาฉันท, สัททลวิกิพิตฉันท, สัทธราฉันท, สาลินีฉันท, อินทรวิเชียรฉันท, อินทรวงศ์ฉันท, อิทิสงฉันท, อุพาติฉันท, อุปฏิฐิตาฉันท และอุเพนทรวิเชียรฉันท ภาพ 2 รูปแบบ คือ ฉบับ และ สรุจกนาค ทำให้ได้บทเพลงทั้งสิ้น 20 บทเพลง

ภาพที่ 1 อุปัญจिताฉันท 11
(ที่มา : พระธรรมปริยัติโสภณ, 2551)

การแบ่งคำอ่าน

การสร้างกระสวนจังหวะ

การสร้างทำนอง สมมติให้ ครุ เป็น เสียงสูง ลหุ เป็น เสียงต่ำ โดยใช้เสียง
ซอล เป็นมาตรฐาน

แผนผังครูลหุของบทประพันธ์

----	- ครุ - ครุ	-- ลหุ ลหุ	- ครุ --	ลหุ ลหุ - ครุ	-- ลหุ ครุ	- ครุ --

การแทนเสียงสูง - ต่ำ

----	- สูง - สูง	-- ต่ำ ต่ำ	- สูง --	ต่ำ ต่ำ - สูง	-- ต่ำ สูง	- สูง --

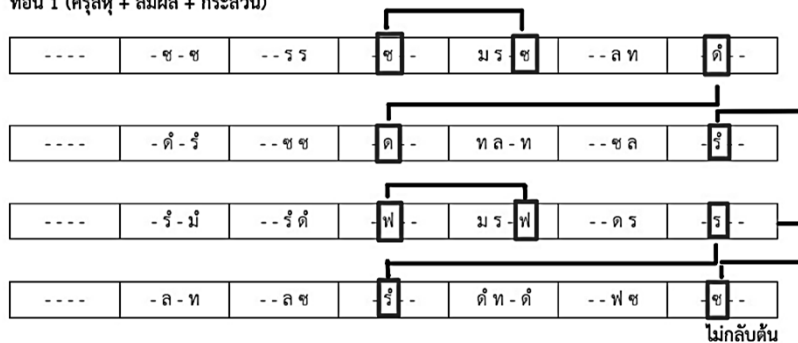
12 / 123

123 / 123

12 / 123

123 / 123

ท่อน 1 (ครูลหุ + สัมผัส + กระสวน)

จากผลจากการวิจัยผู้วิจัยได้เรียบเรียงบทร้องสำหรับการนำเสนอการแสดง
สามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรี
จากฉันทลักษณ์ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2 บทร้องสามัคคีเกาต์คำฉันท สรรค์เสียงแห่งอรรถรส :
การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรี

ตารางสรุปบทเพลงสามัคคีเกาต์คำฉันท

ฉันทลักษณ์	อรรถาธิบายความหมายและการตีความ	เวลา (นาทิต)
<u>ฉาก 1 : ไหว้ครู</u>		
สัททูลวิกิพิตฉันท	บทไหว้ครู ประพันธ์โดยการเริ่มด้วยการอ่านทำนองเสนาะเพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มาของงานชิ้นนี้ จากนั้นใช้ขอสามสายประธานของวงมโหรีขึ้นเพลง มีการขับร้องประสานเสียงและการเอื้อนสำเนียงแขก	0.00 – 7.41 (7.41 นาทิต)
<u>ฉาก 2 : อุบาย-เนรเทศ</u>		
วสันตดิถีฉันท	ดนตรีบรรยายความสง่างามของบ้านเมือง และกล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูเหมือนการเริ่มเรื่องโดยขึ้นต้นด้วย “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว” ช่วงท้ายดนตรีรับจะแสดงบรรยากาศบ้านเมืองที่มีผู้คนมากมายในเมือง โดยใช้ลูกกล้อ	7.41 – 10.39 (2.58 นาทิต)
ฉบง	กล่าวถึงวัสสการพราหมณ์ ที่มีความเจ้าเล่ห์ ดนตรีจึงมีความลึกลับ มีเงื่อนงำ ในช่วงท้ายกล่าวถึงการเริ่มต้นแผนการของพระเจ้าอชาตศัตรู	10.39 – 12.42 (2.03 นาทิต)

ฉันทลักษณ์	อรรถาธิบายความหมายและการตีความ	เวลา (นาทีก)
อุปชาติฉันท	ในช่วงแรกดนตรีแสดงบรรยากาศแห่งการครุ่นคิดและวางแผนลับที่พูดคุยกันเพียงสองคนระหว่างวิสการพราหมณ์และพระเจ้าอชาตศัตรู ต่อมากล่าวถึงฉากท้องพระโรงประชุมเสนาอำมตย์และเริ่มแผนการโดยวิสการพราหมณ์ทำที่เป็นขัดพระเจ้าอชาตศัตรูที่จะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี	12.42 – 18.40 (5.58 นาทีก)
อิทิสันฉันท	เปิดด้วยเสียงกลองแทนเสียงกระที่บพระบาทของพระเจ้าอชาตศัตรู ดนตรีแสดงความโกรธและเสียงที่ครุ่นคิดอยู่ในมโนนึกของพระเจ้าอชาตศัตรูที่แสดงความโกรธ	18.40 – 20.24 (1.44 นาทีก)
อินทริวิเชียรฉันท	บทเพลงที่แสดงความน่าเวทนาและเจ็บปวดของวิสการพราหมณ์ที่โดยหว่ายหวดจนผิวหนังแตก และเต็มไปด้วยรอยหว่าย ในช่วงท้ายแสดงท่าทีของวิสการพราหมณ์ที่อับอายที่ได้พบผู้คน และกำลังเดินทางออกสู่วัชชี	20.24 – 29.41 (9.17 นาทีก)
<u>ฉาก 3 : สามภักดีลิจฉวี</u>		
วังสัจฉฉันท	ดนตรีประกอบเพื่อเปิดฉากเมืองวัชชี กล่าวถึงการพูดคุยและพร้อมอุปการะวิสการพราหมณ์มาเป็นราชครูเพื่อสอนกุมารของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี	29.41 – 35.16 (5.35 นาทีก)
<u>ฉาก 4 : สามัคคีเภท</u>		
มาณวฉันท	ดนตรีแสดงความเจ้าเล่ห์ของวิสการพราหมณ์ที่ดำเนินอุบาย โดยหลอกกุมารเข้ามาในห้องแล้วถามว่ากินข้าวกับอะไร เมื่อกุมารออกจากห้อง เหล่าเพื่อน ๆ กุมารต่างก็มาสอบถามว่าราชครูเรียกไปทำอะไร พอกุมารเล่าว่าเรียกไป	35.16 – 39.42 (4.26 นาทีก)

ฉันทลักษณ์	อรรถาธิบายความหมายและการตีความ	เวลา (นาทีก)
	ถามว่ากินข้าวกับอะไร ก็ไม่มีใครเชื่อและเริ่มแตกความสามัคคี ระวังซึ่งกันและกัน	
สัทราฉันท	เวลาผ่านไปสามปี บรรดาภักษัตริย์ลิจฉวีต่างแตกความสามัคคี ดนตรีแสดงการเล่าความและแสดงความแตกความสามัคคีของหมู่ภักษัตริย์	39.42 – 40.57 (1.15 นาทีก)
สาลินีฉันท	ดนตรีแสดงถึงความสำเร็จ ความภาคภูมิใจของวีรสการพราหมณ์ที่ทำลายความสามัคคีของหมู่ภักษัตริย์ลิจฉวีได้ แม้จะมีการตีกลองนัดประชุมภักษัตริย์ลิจฉวีต่างก็บ้ายเบี่ยงและไม่เข้าประชุม	40.57 – 44.26 (3.29 นาทีก)
อุปภูริตาฉันท	ดนตรีบรรยายถึงวีรสการพราหมณ์มองเห็นความแตกความสามัคคีของภักษัตริย์ลิจฉวีจึงลอบส่งข่าวไปยังพระเจ้าอชาตศัตรูให้ส่งกองทัพมาตีเมือง ในช่วงท้ายแสดงถึงการเดินทางเพื่อส่งสารแด่พระเจ้าอชาตศัตรู	44.26 – 46.30 (2.04 นาทีก)
ฉาก 5 : ราชคฤห์กรีฑาทัพ		
สุรางคณางค์	ดนตรีแสดงความดีใจของพระเจ้าอชาตศัตรูที่ได้ทราบข่าวการกระทำอุบายของวีรสการพราหมณ์สำเร็จ จึงได้กล่าวแก่อมายด์ให้จัดเตรียมยกทัพ	46.30 – 47.45 (1.15 นาทีก)
กราวณบง	ดนตรีบรรยายการกองทัพพระเจ้าอชาตศัตรูมีการโห่ร้องแสดงความดีใจ และความยิ่งใหญ่ของกองทัพ	47.45 – 50.14 (2.29 นาทีก)
दैยวจิตรปทาฉันท	ดนตรีแสดงท่าทีของความโกลาหล ผู้คนในเมืองที่มีความแตกตื่น หลายคนวิ่งหนี หลายคน	50.14 – 54.01

ฉันทลักษณ์	อรรถาธิบายความหมายและการตีความ	เวลา (นาที)
	ซุกซ่อนตัวเมื่อกองทัพพระเจ้าอชาตศัตรูเข้าเมืองได้	(3.47 นาที)
ฉาก 6 : ฝากนามกร		
ฉบง	บทเพลงบรรเลงแบบซาบซึ้งใจและจบด้วยความยิ่งใหญ่ประทับใจ จบด้วยการอวยพรผู้อ่านผู้ฟัง ซึ่งเป็นบทจบที่นายชิต บุรทัตประพันธ์ไว้อย่างน่าประทับใจ	54.01 – 55.59 (1.58 นาที)

เมื่อผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานแล้วเสร็จ จึงได้บันทึกองค์ความรู้ที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงาน แบ่งเป็นประเด็นได้แก่ วิธีการการสร้างสรรค์บทเพลง (ว่าด้วยการตีความฉันทลักษณ์ การสร้างบทเพลงตามองค์ประกอบทางดนตรีไทย) การสร้างสรรค์วงดนตรีเพื่อสื่อถึงอรรถรสของคำประพันธ์ และการบันทึกโน้ตมีปรากฏดังนี้

ภาพที่ 3 โน้ตรูปแบบเพลงไทยเดิม

ภาพที่ 4 โน้ตรูปแบบสากล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเผยแพร่ผลงาน เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส ในรูปแบบการจัดการแสดงเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2568 ณ โรงละครศรีสุริยวงศ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา รวมเวลาแสดง 1 ชั่วโมง 30 นาที แบ่งเป็นการนำเสนอแนวคิด และการแสดงเพลงสามัคคีเภทคำฉันท์ตามลำดับเพลงข้างต้น ซึ่งได้มีการบันทึกเทปแสดงเผยแพร่ทาง Youtube โดยปรากฏคิวอาร์โค้ดสำหรับเข้าถึงดังนี้

ภาพที่ 5 อรรถาธิบาย การแสดงชุดสามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส

ภาพที่ 6 การแสดงชุดสามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ สรรค์เสียงแห่งอรรถรส : การประพันธ์เพลงไทยสำหรับวงมโหรีจากฉันทลักษณ์ที่ปรากฏข้างต้น พบประเด็นในการอภิปรายผล 3 ประเด็นได้แก่ ประเด็นเกี่ยวกับการใช้ฉันทลักษณ์ ประเด็นเกี่ยวกับเพลงไทยสำเนียงแขก ประเด็นที่กล่าวถึงเรื่องศิลปะย่อมส่องทางแก่กัน ดังจะมีอรรถาธิบายดังนี้

ประเด็นเกี่ยวกับการใช้ฉันทลักษณ์ จากการประพันธ์เพลงในการวิจัยครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดุริยางคศิลป์กับวรรณศิลป์ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงต่อกัน และศาสตร์ ศิลป์ทั้งสองนี้เป็นสิ่งที่อยู่ร่วมกันมายาวนาน ทำให้ผลการวิจัยในประเด็นการใช้ฉันทลักษณ์สร้างบทเพลงนั้นมีความสอดคล้องกับงานของศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ ซึ่งกล่าวถึงอิทธิพลของกวีนิพนธ์กับเพลงมโหรีกรุงศรีอยุธยา (พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์, 2564: 53) ที่กล่าวถึง กลบทที่ปรากฏอยู่ในหนังสืออสังการศาสตร์ และกลบทศิริวิบุลยกิจต์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับบทเพลงไทยเดิมที่ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น กลบทสร้อยสน สู่เพลงเรื่องสร้อยสน กลบทนาถกัวยาวระหวัด สู่เพลงนาถกัวยาวพระสุเมรุ กลบทถอยหลังเข้าคลองสู่เพลง ถอยหลังเข้าคลอง ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ประเด็นให้เห็นว่า แนวคิดการเชื่อมโยงจากวรรณศิลป์สู่ดุริยางคศิลป์ หรือจากดุริยางคศิลป์สู่วรรณศิลป์นั้น มีแนวคิดเช่นนี้จริง และการประพันธ์โดยใช้ฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในคำประพันธ์ต่าง ๆ สามารถนำมาใช้ประพันธ์เป็นบทเพลงที่ไพเราะได้อย่างแนบเนียน ทั้งนี้ หากนักดนตรีหรือผู้ที่สนใจสามารถถอดรหัสบทเพลงต่าง ๆ น่าจะพบข้อมูลที่น่าสนใจเพิ่มเติมอีกมาก สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของกวีและสังคีตกวีที่มีความฉลาดหลักแหลม เห็นมุมมองต่าง ๆ ที่น่าสนใจและนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปะ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายว่าแนวคิดเช่นนี้ในปัจจุบันเริ่มสูญหาย ไม่มีการสืบทอด สร้างมุมมอง และสร้างแรงบันดาลใจเช่นนี้ให้คนรุ่นใหม่

ประเด็นเกี่ยวกับเพลงไทยสำเนียงแขก จากการประพันธ์ในครั้งนี้ทำให้พบว่า เพลงไทยเดิมในสำเนียงแขก ที่ปรากฏอยู่ในอดีตนั้น มักมีบันไดเสียงในรูปแบบ Minor Scale ในดนตรีตะวันตก การค้นพบข้อสังเกตนี้ เกิดขึ้นจากการที่ผู้วิจัยประพันธ์โดยใช้รูปแบบการประพันธ์แบบดนตรีไทย เมื่อประพันธ์จบแล้วจึงได้ให้ผู้ช่วยวิจัยแปลงเป็นโน้ตดนตรีสากล เนื่องจากมีความชำนาญกว่าผู้วิจัย ทำให้เกิดข้อสังเกตว่าเพลงที่ผู้วิจัยประพันธ์มีความเป็น Minor Scale ผู้วิจัยจึงได้ทดลอง

ย่อย ๆ โดยนำเพลงสำเนียงแขกที่ปรากฏในดนตรีไทย เช่น แขกถนนมวณ แขกต๋อย หม้อ แขกขาว แขกโอด แขกพราหมณ์ แขกกลพบุรี แขกอาวีส มาทดลองวิเคราะห์ในเชิงดนตรีสากล พบว่าบทเพลงเหล่านี้เป็นเพลงกลุ่ม Minor Scale แต่มีข้อสังเกตคือ ส่วนมากเป็นบันไดเสียง ในกลุ่มเสียงปัญญามูล ต ร ม X ซ ล x ที่ใช้ครบ 7 เสียง และกลุ่มเสียงปัญญามูล ฟ ซ ล X ต ร x ที่ใช้ครบ 7 เสียง มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือบันไดเสียงที่ผู้วิจัยนำมาใช้ประพันธ์นั้นยังไม่มีปรากฏในดนตรีไทย ได้แก่ กลุ่มเสียงปัญญามูล ม ฟ ซ X ท ด x หรือทางกลางแหลบ ซึ่งในดนตรีไทยนั้นปรากฏน้อยมาก แต่ในงานวิจัยนี้ได้ใช้บันไดเสียงนี้ในการประพันธ์เพลง และทำให้บทเพลงเป็นสำเนียงแขกที่น่าสนใจ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าบทเพลงในงานวิจัยสามัคคีเกศาคำฉันท์ เป็นบทเพลงที่ใช้บันไดเสียงในดนตรีไทยแต่ครบทั้ง 7 เสียงและสามารถบรรเลงด้วยวงมโหรีได้อย่างไพเราะ ซึ่งเกิดจากการแก้ไขปัญหาเรื่องวิธีการเทียบเสียง และช่วงเสียงในวงดนตรี ทำให้เกิดวงมโหรีนวัตสมัยขึ้นเพื่อรองรับสุนทรียรสที่เกิดจากงานชิ้นนี้

ประเด็นเกี่ยวกับการขับร้อง มีวิธีการขับร้องคำฉันท์ ซึ่งมีปรากฏในชนบทดนตรีไทยน้อยมาก ส่วนมากจะพบแต่วิธีการอ่านทำนองเสนาะ และการร้องฉันทประกอบละครในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และละครคณะอื่น ๆ ในสมัยต่อมา แต่การร้องฉันทนั้นก็ไม่เป็นที่นิยมเท่าการร้องกลอนสุภาพ หรือการร้องกาพย์และโคลง ในงานนี้เป็นการร้องฉันทที่มีความยากเนื่องจากทำนองเป็นทำนองที่มีสังคีตลักษณะวน ไม่ได้แต่งเพื่อคำฉันท์นั้น สิ่งที่ค้นพบในงานวิจัยนี้คือ การใช้เอื้อนเข้ามาช่วยตกแต่งคำ เพื่อให้คำนั้นชัดเจน และมีความหมายตรงวัตถุประสงค์ของผู้ประพันธ์ เป็นการขับร้องที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ในการเอื้อนนั้นยังสามารถใส่เอื้อนสำเนียงแขกเพื่อให้เกิดสุนทรียรสตรงตามสถานที่อันปรากฏในเรื่องได้อีกด้วย

ประเด็นที่กล่าวถึงเรื่องศิลปะย่อมสองทางแก่กัน จากการอภิปรายสองประเด็นที่กล่าวไปข้างต้นนี้เป็นข้อยืนยันให้ประโยคที่กล่าวว่า “ศิลปะย่อมสองทางแก่กัน” ชัดเจนและหนักแน่นขึ้น ในประเด็นแรกนั้น วรรณศิลป์สองทางแก่ดุริยางคศิลป์ หรือดุริยางคศิลป์สองทางแก่วรรณศิลป์ ส่วนในประเด็นที่สองนั้น ดนตรีไทยสองทางให้ดนตรีสากล หรือดนตรีสากลสองทางให้ดนตรีไทย ข้อนี้จึงเป็นสิ่งที่จะแสดงให้เห็นโดยประจักษ์ว่า ศิลปะนั้นย่อมสองทางแก่กันโดยแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ยังมีฉันทลักษณ์ในวรรณศิลป์หรือภาษาศาสตร์ ที่น่าสนใจอีกมากที่สามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นบทเพลง เช่น โคลงสี่สุภาพ กาพย์ขับไม้ กลอนสุภาพ ซึ่งหากนำมาสร้างสรรค์บทเพลงน่าจะเกิดความไพเราะ และน่าสนใจ

2. ในงานวิจัยเล่มนี้ ได้ใช้เรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์เป็นพื้นฐานในการแต่งเพลงจากฉันทลักษณ์ เป็นที่น่าสนใจหากนำบทเพลงที่ได้จากงานนี้ ไปลองบรรจุเนื้อร้องกับวรรณกรรมเรื่องอื่น เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ ซึ่งวรรณคดีสโมสรยกย่องว่าเป็นเลิศในกระบวนคำฉันท์ หรืออิราษคำฉันท์ วรรณกรรมที่น่าจะเป็นต้นแบบ และแรงบันดาลใจของนายชิต บุรทัต

3. ยังมีฉันทอื่น ๆ อีกมากในคัมภีร์วาทิตที่ น่าสนใจ และลึกซึ้ง ซึ่งยังไม่ค่อยมีผู้ใดนำมาประพันธ์ทั้งในงานวรรณศิลป์ และดุริยางคศิลป์ โดยเฉพาะฉันทในหมวดของ ฉันทมาตราพฤติ เช่น อริยชาติฉันท คีตชาติฉันท ซึ่งมีรูปแบบของการบังคับมาตราแตกต่างกับฉันทในหมวดของ ฉันทวรรณพฤติที่ปรากฏในสามัคคีเภทคำฉันท์ ในงานวิจัยครั้ง

4. ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าหากนำบทเพลงจากงานวิจัยไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอนเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์ ในรายวิชาภาษาไทย หรือนำไปใช้ประกอบการแสดง น่าจะมีความน่าสนใจ และเกิดประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้นหากการแสดง หรือการบูรณาการนั้น เน้นย้ำไปในเรื่องของโทษแห่งการแตกความสามัคคี

บรรณานุกรม

- Arunaratan, P. (2011). *Pathom bot dontri Thai [Prologue of Thai music]*. Nakhon Pathom: Silpakorn University Printing House, Sanam Chandra Palace Campus.
- Burathat, C. (2001). *Samakkhi phet khamchan [The destruction of unity, a poem in classical Thai verse]*. Bangkok: Phailin Booknet.
- Maneesai, C. (2024, November 22). Interview.
- _____. (2025, January 27). Interview.
- Phra Thammapariyatsophon. (2008). *Tamra kwi nipphon [Treatise on poetic composition]*. Bangkok: Wat Molilokayaram.

Tramot, M., & Kulthan, W. (1980). *Fang lae khao chai phleng Thai [Listen and understand Thai music]*. In *Anuson ngan phraratchathan phloeng sop Khun Songsuphap (Dr. Song Bunyaratvej)* [Memorial volume for the royal cremation of Khun Songsuphap (Dr.Song Bunyaratvej)]. Bangkok :Thai Khesem Publishing.